

НАРОДЖЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Жак Делор

З ім'ям Жака Делора зв'язано прискорення й поглиблення західно-європейської інтеграції з другої половини 80-х років XX ст. І народження Європейського Союзу.

Жак Делор народився 20 липня 1925 р. у Парижі в заможній французькій родині, яка належала до вищого прошарку середнього класу. Проте події 1929 р., які започаткували тривалу економічну депресію в капіталістичному західному світі, суттєво обмежили родинні статки. Водночас у 1930-ті рр. у батьків вистачило коштів, аби дати сину пристойну освіту. Сам Жак цікавився двома речами. На теоретичному рівні математикою, а на практичному економікою [9, с.25]. На час капітуляції Франції в червні 1940 р. 15-ти річний юнак тільки закінчив гімназію. Час нацистської окупації рідного Парижу був одним із найсумніших у житті Ж.Делора [9, с.37]. Проте в інтелектуальному розвитку його особистості цей період був помітною віхою. Жак продовжував наполегливо оволодівати математичною теорією та бухгалтерською практикою, яка на думку його батька за будь-якого політичного режиму могла дати шматок хліба [9, с.41]. Врешті у 1943 р. Ж.Делор став бакалавром з математики. У серпні 1944 р. союзницькі війська на чолі з де Голлем нарешті звільнили Париж. Настав час четвертої Французької республіки.

З жовтня 1944 р. Жак Делор перейшов на роботу до Французького національного банку, де загалом сімнадцять років виконував функції спочатку клерка в бухгалтерії, а потім високо фахового консультанта.

Паралельно він закінчив у Вищій школі адміністрування економічний факультет, поєднавши теорію навчання з практикою роботи в національному банку.

Крім того, впродовж 50-х рр. XX ст. Делор викладав економічний аналіз у Сорбонні. У своїх спогадах Делор зазначає, що він позитивно сприйняв оцінку де Голля, який вважав, що об'єднана Європа в умовах «холодної війни» має перетворитись на третю світову потугу і коли-небудь відіграти роль арбітра в радянсько-американських відносинах [9, с.142].

В 1962 р. Жак Делор в якості економічного консультанту увійшов до апарату французького уряду. В цей час він був переконаним голлістом в питаннях участі Франції в процесі європейської інтеграції [9, с.144].

Водночас Делор розумів, що в міждержавному співробітництві не може бути «альтруїстів», які б, поступались власними національними інтересами заради майбутнього федеративної Європи. Тому він дійшов висновку, що ефективність європейської інтеграційної політики залежить від ступеня її відповідності традиційним національним інтересам європейських країн. Саме це може бути своєрідним пряником, який стимулював би народження єдиної Європи. В свою чергу роль «батога» відігравала так звана «радянська загроза». Делор, посилаючись на точку зору Жана Монне, погоджувався з тим, що чим більшим ставало коло питань, які національні держави погоджувались вирішувати на європейському рівні, тим міцнішими виявлялись спільні інтеграційні інститути [14, с.27]. Врешті такий підхід мав забезпечити появу «функціональної інтеграції», яка перетворила б національні економічні системи на єдиний господарський комплекс [12, с.29]. Слід зазначити, що впродовж другого терміну президентства де Голля політичні погляди Делора, незважаючи на його «буржуазну» професію, поступово ставали все більш лівими, але звичайно, можна зазначити, що його погляди ніколи не були лівішими за серце.

У 1967 р. спостерігалася інституційна криза Європейського Економічного Співтовариства. Делор за своїми «експертними обов'язками» вивчав європейський досвід подолання енергетичної, валютної та інших структурних криз [14, с.117]. Це дало йому цінний досвід врегулювання складних питань у взаємодії з представниками інших національних бюрократичних систем.

Помітне місце в еволюції політичної позиції Ж.Делора посідають революційні події у Франції 1968 р. Він дійшов висновку, що розвитку справедливого гуманістичного суспільства сприятимуть не троцькістські експерименти по встановленню прямої демократії, а наполеглива повсякденна праця, спрямована на реформаторське удосконалення негативних рис капіталістичної системи економіки [8, с.144]. Причому свої погляди Ж.Делор намагався реалізовувати у практиці своєї урядової консультативної роботи.

У 1968-1972 рр. він був позапартійним радником з фінансових питань у Кабінеті Міністрів Жоржа Помпіду [9, с.157]. На цій посаді Делор доклав плідних зусиль до утворення європейської валютної системи. Одnocześnie він набув важливого досвіду, пов'язаного з необхідністю посилення позицій Європи на міжнародній арені.

2 листопада 1974 р. 49-річний Ж.Делор став членом Французької соціалістичної партії, яку очолив його особистий друг Франсуа Міттеран. Французькі соціалісти перебували тоді в опозиції до правоцентристських урядів і французьких комуністів. Водночас авторитет Делора як фінансового аналітика лишався у владних коридорах досить високим. У другій половині 70-х рр. XX ст. він давав поради французьким урядовим структурам з питань функціонування європейської валютної системи.

У 1979 р. були прийняті рішення про поступове інституційне формування валютного співробітництва. У тому ж році Делор увійшов до комісії з економічних питань Європейського парламенту [4, с.14]. Делор займався розробкою середньо термінової кон'юнктурної політики ЄЕС, продовжуючи працювати радником у міністерстві фінансів Франції. Він показав себе як аналітик, спроможний висувати нові стратегічні завдання і ефективний менеджер, який був володів мистецтвом контролю виконання розроблених програм.

Після перемоги на президентських виборах 21 травня 1981 р. Ф.Міттерана Жак Делор був призначений на посаду міністра економіки та фінансів Франції, яку він займав до 1984 року [9, с.179]. Саме на цій посаді Делор став мішенню для французьких комуністів, які звинувачували його у відмові від масштабної ренаціоналізації французької економіки. Комуністи вважали, що Делору був лівим як редис, тобто лише згори червоний, а всередині «білий» ліберал. Однак це не зовсім так. На нашу думку, Делор все ж лишався переконаним соціалістом. На користь цього свідчить, наприклад, Меморандум французького уряду від 8 жовтня 1981 р., який містив поняття спільного європейського соціального простору. Крім того, боротьба з хронічним безробіттям проголошувалась одним із основних пріоритетів Європейського Співтовариства. Проти будучи економістом реалістом, починаючи з березня 1983 р. на міністерській посаді Делор реалізовував жорстку економічну політику у Франції, яка поклала край соціалістичним експериментам.

Аналізуючи участь Франції в процесі європейської інтеграції за часів президента Ф.Міттерана, Ж.Делор висунув теорію «концентричних кіл» у процесі розвитку європейської інтеграції. Її вплив можна прослідкувати і в ідеї формування «ширшої Європи» та надання країнам, які не є членами ЄС, але мають з ним спільні кордони статусу «особливих сусідів».

Врешті вихід процесу європейської інтеграції зі стану «застою» пов'язаний із діяльністю на чолі Європейської Комісії Ж.Делора. Саме він запропонував політичні засоби для посилення європейського інтеграційного оптимізму. У 1985 р. Делор висунув концепцію створення спільного європейського ринку до 1992 р. Саме на час його перебування на цій посаді голови Європейської Комісії Європейські Співтовариства рішуче вийшли з досить тривалого періоду «європейського склерозу», тобто уповільнення розвитку процесу європейської інтеграції, яке спостерігалось наприкінці 70-х та на початку 80-х рр. XX століття [7, с.95].

Жак Делор у короткий термін зміг досягти компромісу з Великою Британією, яка наполягала на перегляді розміру свого внеску до бюджету ЄЕС, врегулював проблеми реалізації та фінансування спільної сільськогосподарської політики ЄЕС, провів реструктуризацію інституційних та наповнення регіональних фондів ЄЕС. Паралельно він докладав титанічних зусиль до подальшого поглиблення всіх аспектів європейської інтеграції, завдяки чому було започатковано справжній ажіотаж навколо черги країн, бажаючих вступити до ЄЕС [13, с.57]. Ретроспективно розглянемо його основні досягнення на цьому шляху.

7 січня 1985 р. голова Європейської комісії Жак Делор оголосив «Білу книгу» — план прискорення європейської інтеграції. По-суті було запропоновано «пакет Делора», який окреслив можливості подальшого коопераційного єднання європейських народів. До речі, саме за ініціативи Делора на міланському самміті 1985 р. було вирішено відзначати офіційне свято — День Європи, який був визначений на 9 травня, тобто на день проголошення 1950 р. Декларації Роберта Шумана [4, с.88].

Водночас на міланській зустрічі Європейської Ради німецький канцлер Г.Коль прохолодно поставився до пропозиції Ж.Делора щодо розширення повноважень Європейської Комісії, яка мала перетворитись на мотор європейської інтеграції, охоронця її результатів та чесного маклера в погодженні різних національних інтересів [4, с.9].

У Білій книзі Європейської комісії, яка з'явилась в червні 1985 р., наголошувалось, що Європа опинилась на перехресті. Або вона з усією рішучістю піде вперед, або скотиться до посередності. Або ми просунемо далі економічну інтеграцію, або капітулюємо перед величчю задач внаслідок відсутності політичної волі. Вибір є вирішальним [13, с.28].

«Спільнота на сьогодні знову в русі, що його Жан Монне приймає як свій власний. Насправді, — наголошував Ж.Делор, — цей рух черпає сили в економічній меті — побудові «великого внутрішнього ринку» в 1992 р., але аж ніяк не обмежується цією метою. Обрії його куди ширші, вони окреслюють справжній європейський економічний простір, у якому повна свобода циркуляції осіб, товарів, послуг і капіталів поєднується з

іншими рушійними силами європейської системи: зменшенням регіональної нерівності, врахуванням соціальних питань для узгодження; активною співпрацею у валютній сфері задля найбільшої стабільності і зростання, поєднанням зусиль у дослідженні розвитку, пошуку нових стосунків з природою і середовищем» [2, с.817]. Це була дійсно масштабна програма стратегічного розвитку європейської інтеграції, удосконалення передусім її якості.

На думку Ж.Делора лише за умов забезпечення спільності дій Європейське співтовариство зможе суттєво зміцнити свої економічні та військові світові позиції. Альтернативою цьому може бути лише відносний занепад всієї європейської цивілізації. Вже досить швидко ідеї з «плану Делору» почали втілюватись на практиці.

14 червня 1985 р. у прикордонному люксембурзькому селищі Шенген Люксембург, Бельгія, Нідерланди, Франція та Німеччина підписали однойменну угоду щодо вільного пересування громадян своїх країн через спільні кордони. Після ратифікації 26 березня 1995 р. Шенгенські угоди набули чинності. Звичайно залишалися мовні, освітні, професійні бар'єри. Але, незважаючи на це, Європейська комісія на чолі з Ж.Делором наполегливо проводила політику економічного й соціального згуртування Європи. Реалізовувалась програма фінансування зближення рівнів розвитку різних європейських регіонів. Водночас Делор відстоював пропозицію переоцінки суто кейнсіанських моделей економіки попиту та поступового переходу до неоліберальної економіки пропозиції [13, с.77]. Зазначений курс незабаром сприяв відновленню цивілізаційної єдності Європи.

Ж.Делор наголошував, що має виникнути єдина Європа, яка буде спроможна дати відповіді на конкурентні виклики ХХІ століття в галузях економіки, політики, новітніх технологій. А також буде здатна звільнитись від американського технологічного контролю. Цьому, зокрема, мав сприяти підтриманий Ж.Делором 17 липня 1985 р. план науково-технічного співробітництва західноєвропейських країн «Єврика» [4, с.9].

Тим часом перші плоди став давати курс Делора на розширення Спільного ринку. Вже 1 січня 1986 р. членами ЄС стали Іспанія та Португалія. Делор домогся компромісу у питанні фінансування цього процесу. Європейська Комісія пропонувала зменшити ціни та квоти виробництва сільськогосподарської політики. Це сталося, навіть незважаючи на те, що Франція була незадоволена пропозицією квотування виробництва сільськогосподарської політики. У лютому 1988 р. Європейська Рада прийняла план Делора, який передбачав, що буде одночасно зменшено верхню межу виробництва сільськогосподарської продукції та встановлювались гарантовані ціни [4, с.17].

Слід зазначити, що стабілізація європейських валют, яка спостерігалась з 1983 р., давала підстави сподіватись на реальні перспективи будівництва Європейської валютної системи. Саме це мало сприяти ефективному функціонуванню єдиного європейського ринку, було повинне стимулювати внутрішню конкуренцію, забезпечувати збереження високого рівня соціального захисту європейців, створювати нові можливості для інвестування, економічного зростання й зайнятості. Також передбачалось, що єдина європейська валюта зможе стати другою глобальною світовою валютою після долара. Водночас висловлювалось застереження, що введення єдиної валюти ліквідує роль курсових коливань національної валюти як барометра економічної політики і макроекономічної кон'юнктури країн-членів Європейського Співтовариства [3, с.304].

Безумовно вагомою політичною заслугою Ж.Делора є активізація процесу європейської інтеграції. 17 лютого 1986 р. на засіданні Європейської ради в Люксембурзі було підписано Єдиний європейський акт. Правда, зазначений документ не підписали представники Греції, Данії, Італії. Після референдуму в Данії 28 лютого 1986 р. в Гаазі ці країни підписали Єдиний європейський акт.

Впродовж наступних трьох років Жак Делор доклав багато зусиль для погодження позицій всіх зацікавлених сторін. В окремих країнах знадобились національні референдуми для легалізації положень Єдиного європейського акту. До січня 1987 р. 11 країн Європейського Економічного Співтовариства, крім Ірландії, ратифікували Єдиний європейський акт, який набув чинності 1 липня 1987 р.

Делор сприяв досягненню політичної злагоди щодо прийняття Єдиного європейського акту. Зазначений документ складався з чотирьох частин. До нього додавались спеціальні заяви урядів країн членів та органів ЄЕС, які були зроблені під час міжурядової конференції країн членів з обговорення умов договору. Перша частина Єдиного європейського акту закріпила зв'язок між функціонуванням Європейських співтовариств та механізмом європейського політичного співробітництва. Саме визначення єдиний акт підкреслювало, що діяльність Європейських Співтовариств тепер безпосередньо пов'язувалась з механізмом європейського політичного співробітництва, яке до цього розвивалось відносно самостійно.

Наголошувалось, що їх органічне поєднання слугує довготривалій меті створення Європейського Союзу. Важливо, що за підтримки Ж.Делора було закріплено положення про Європейську раду, яка реально працювала з 1975 р., але положення про яку не було в Римському договорі 1957 р. Це було суттєвим кроком вперед до створення не просто політичного альянсу, а проведення погодженої економічної, валютно-фінансової, гуманітарної політики, спільної зовнішньої та оборонної політики. Тим

самим європейська економічна інтеграції та європейське політичне співробітництво були поєднані в одному магістральному процесі, складові якого підсилювали та стимулювали один одного.

План передбачав створення до 1 січня 1993 р. єдиного внутрішнього ринку без кордонів, тобто завершення формування спільного ринку, усунення всіх перешкод щодо вільного переміщення товарів, людей, послуг та капіталів в рамках ЄЕС. Більшість важливих політичних, економічних, фінансових та соціальних питань мали вирішуватись на європейському рівні, проте з застосуванням принципу субсидіарності. Відповідно до зазначеного принципу втручання європейських інституцій у прийняття конкретних рішень є виправданим лише там і тоді, де і коли наднаціональна діяльність буде більш ефективною, ніж діяльність національних органів влади.

В другу частину Єдиного європейського акту були включені положення, які стосуються порядку прийняття рішень в Європейському об'єднанні вугілля і сталі, Європейському Економічному Співтоваристві, Євроатомі. Встановлювалась процедура співробітництва Ради ЄС з Європейським парламентом та Європейською комісією. Фіксувались нові правила проходження поправок до рішень. Головний зміст змін стосувався відходу від принципу злагоди в процесі розробки європейського законодавства. Розширювались функції Європейської Комісії. Ставилась задача створення до кінця 1992 р. єдиного внутрішнього ринку, особливо обумовлювались засоби досягнення цієї мети. Причому в цьому процесі коло питань, які треба було вирішувати кваліфікованою більшістю, суттєво розширялось, сфера застосування національного вето звужувалась.

Окремо та детально оговорювалось, що Європейські Співтовариства форсуватимуть співробітництво в науково-технічній сфері з метою підвищення конкурентної спроможності європейських корпорацій. Передбачалось створення спільних дослідницьких центрів та університетів, підвищення географічної мобільності наукових кадрів в середині Європейського Співтовариства. Крім того, до сфери компетенції ЄЕС віднині включалась політика з охорони навколишнього середовища.

У третій частині Єдиного європейського акту мова йшла про розвиток співробітництва в галузі зовнішньої політики, чого також не було передбачено Римським договором 1957 р. Зокрема, чітко була сформульована та поставлена мета розробки та проведення спільної зовнішньої політики країн ЄЕС. З цією метою передбачались механізми регулярних консультацій на рівні міністрів закордонних справ не менше чотирьох разів на рік [8, с.84-86].

Також фіксувалась процедура інституційного забезпечення політичного співробітництва. Його керівництво мала здійснювати на ротаційній основі країна, яка впродовж шести місяців головує в структурах

Європейських Співтовариств. Причому в механізм політичного співробітництва включались Європейський парламент, Європейська Комісія, та спеціально створений Секретаріат з місцем перебування в «столиці» Європи Брюсселі. Окремо було оговорено намір координувати підхід до політичних та економічних проблем гарантування безпеки.

Нарешті четверта частина Єдиного європейського акту складалась з положень щодо застосування його статей та порядку набуття його чинності. Жак Делор вважав важливим, що Єдиний європейський акт не просто поставив нові завдання європейської інтеграції, а й визначив засоби для їх розв'язання.

За ініціати́ви Жака Делору 1986 р. Європейська Рада ухвалила еталон прапору Європейського Союзу: сине поле з дванадцятьма золотими зірками у центрі, розміщеними по колу символізує союз народів Європи. Було вирішено, що кількість зірок лишатиметься незмінною, адже число 12 символізує досконалість і єднання [8, с.99].

В тому ж 1986 р. відповідно до плану Ж.Делора Європейська Комісія затвердила заходи з забезпечення вільного руху капіталів, реалізація яких розпочалась з 1 березня 1987 р. а повне скасування контролю за рухом капіталів було здійснено 1 липня 1990 р., правда, для Греції, Ірландії, Іспанії та Португалії це було зроблено 1992 р. Збільшення ступеня уніфікації валютної системи сприяла стабілізації валютних курсів.

У 1987 р. Європейський Суд прийняв історичне рішення, яке підтримав Ж.Делор. Конкретно мова йшла про заявку Марокко розпочати переговори про вступ до ЄС. Врешті цьому королівству було відмовлено під приводом того, що членом Європейських Співтовариств може бути кожна європейська країна. Однак європейською визнавалась лише така країна, яка має хоч частину своєї території в Європі [6, с.303]. Однак цей аргумент не спрацював у грудні 2004 р., коли 25 країн членів ЄС прийняли рішення розпочати 3 жовтня 2005 р. переговори про вступ Туреччини до ЄС, адже Анкара все ж контролює частину території в Європі. Проте, на думку Ж.Делора, Туреччина не відповідає копенгагенським критеріям членства в ЄС, зокрема, щодо наявності політично стабільних інститутів, які гарантують функціонально ефективну демократію, існування конкурентноспроможної ринкової економіки, спроможної дотримуватись обов'язків членства в ЄС [Frankfurter Allgemeine Zeitung — 1 Dezember 2004].

Отже, впродовж першої каденції на посаді голови Європейської Комісії Делор показав себе як висококласний фахівець, спробний не лише ставити, а й вирішувати складні проблеми європейської інтеграції.

У 1988 р. Ж.Делор за загального консенсусу країн членів ЄЕС був переобраний на посаду голови Європейської комісії. Говорячи про загальноєвропейські заходи в різних сферах взаємодії, він наголошував,

що в них «абсолютно немає прагнення до уніфікації. За великим рахунком, за кожною країною залишається право наслідувати свою історію, свою традиції, звичаї, специфічні особливості. Наша Європа буде об'єднана лише при збереженні її різноманітності» [3, с.21]. Водночас Єдиний європейський акт передбачав низку заходів, щодо пом'якшення регіональних диспропорцій, збільшення коштів Регіонального та Соціального фондів.

13 лютого 1988 р. були прийняті пропозиції Ж.Делора щодо подвоєння структурних фондів Європейських Співтовариств та визначення стратегічного курсу на введення спільної грошової одиниці. Голова Європейської Комісії забезпечував підвищення ефективності координації економічної політики країн членів. Це давало можливість підвищувати ефективність соціальної політики. В травні 1988 р. Європейська комісія підготувала рекомендації щодо лібералізації європейського ринку телекомунікацій. Адже досконала конкуренція мала стати фундаментом єдиного ринку. Тому Делор запропонував зберегти право для національних антимонопольних комітетів безпосередньо оскаржувати рішення Європейської Комісії в Суді ЄЕС. Суд Європейських Співтовариств був створений за рішенням Європейської Ради 24 жовтня 1988 р. причому в сферу його компетенції підпадали міжнародні угоди, які уклались ЄС.

За підтримки Ж.Делора в червні 1988 р. сесія Європейської Ради погодила угоду про взаємне визнання університетських дипломатів, починаючи з 1991 р., причому спочатку реалізація цієї домовленості мала здійснюватись без попередньої гармонізації розбіжностей, які існували між країнами членами в професійній діяльності після закінчення навчання. Це став важливий крок до створення єдиного ринку праці.

Водночас формування єдиного європейського ринку праці, на думку Ж.Делора, мало супроводжуватись набуттям нової якості соціальних аспектів інтеграції. З цією метою голова Європейської комісії відстоював ідею укладання Європейської соціальної хартії. Звичайно, він підкреслював, що єдина Європа має відмовитись від ідеї соціальної зрівнялівки. Він був проти «соціального демпінгу», тобто переведення робочих місць у країни з дешевшою робочою силою.

Саме в цей час британський прем'єр-міністр М.Тетчер звинуватила «брюссельського бюрократа» Ж.Делора в обмеженні національного суверенітету та нав'язування марксистського духу класової боротьби [13, с.111]. Насправді Європейська соціальна хартія всього лише пропонувала забезпечити якомога більший рівень зайнятості в Європі і на цій основі неухильне підвищення соціальних стандартів життя для широких соціальних верств. Вони мали створити надійну соціальну базу підтримки процесу європейської інтеграції. Правда, Ж.Делор визнавав, що

гармонізація відповідно до найвищого соціального стандарту в ЄС, який мала ФРН, вимагала би величезних дотацій на підтримку депресивних європейських регіонів.

Водночас суттєве прискорення процесу європейської інтеграції, на думку Ж.Делора, мало змінити статус Європейських Співтовариств, як «не ідентифікованого політичного об'єкту» [5, с.15].

17 січня 1989 р. Ж.Делор виступив з промовою в Страсбургу перед Європейським парламентом щодо перспективи створення Європейського Союзу. Зокрема, Делор наголошував, що «як може успіх інтеграції 12 країн погоджуватись з відстороненням тих, які як і ми мають право називати себе європейцями?» [4, с.28]. Водночас Делор не збирався приносити в жертву розширенню Європейських Співтовариств поглиблення європейської інтеграції.

Отже, «Пакет Делора — II» мав передбачати, що «Співтовариство це не лише великий ринок, воно є економічним і соціальним простором без кордонів, воно має стати політичним союзом з спільною зовнішньою та оборонною політикою» [Медведев, с.29]. Крім того, Ж.Делор пропонував створити Європейський валютний інститут та Європейський центральний банк. Поки що банки західноєвропейських країн отримали право виконувати банківські операції та надавати банківські послуги по всій території Європейських Співтовариств. На підготовчому етапі пропонувалось лібералізувати рух капіталу країнами Спільного ринку, на перехідному етапі пропонувалось гармонізувати валютну політику країн ЄС, на третьому етапі встановлення стабільних обмінних курсів валют. У червні 1989 р. на засіданні Європейської Ради в Мадриді було прийнято рішення про те, що 1 липня 1990 р. буде засновано Європейську валютну систему. Так за сприяння Ж.Делора було зроблено перший рішучий крок до спільної європейської грошової одиниці.

На його думку найкращою відповіддю країн Західної Європи на революційні події, які восени 1989 р. відбулись у колишніх соціалістичних країнах Східної Європи, мало стати прискорення європейського інтеграційного процесу у форматі розбудови Спільного ринку, забезпечення параметрів соціального виміру та прав людини, реалізація проекту економічного та валютного союзу, прогрес у галузі спільної зовнішньої політики та просування до політичного союзу. Лише за цих умов динамізм європейської інтеграції зможе стимулювати радикальні політичні та економічні зміни в решті країн Європи [3, с.339].

9 грудня 1989 р. Європейська Рада прийняла Хартію основних соціальних прав трудящих. Ж.Делор, аргументуючи потребу її прийняття наголошував на потребі збереження в об'єднаній Європі високих стандартів соціального ринкового господарства [6, с.199]. Зазначену хартію не під-

тримала лише Велика Британія. Зазначимо, що Ж.Делор досить скептично ставився до перспективи прискореного вступу до ЄС постсоціалістичних країн Центральної Європи. З метою їхньої підготовки до цього процесу він запропонував запровадити статус виконавця угод про асоційоване членство. На реалізацію цих програм він відводив 15-20 років. 1 травня 2004 р. зі вступом до ЄС колишніх соціалістичних країн та навіть радянських республік Прибалтики з'ясувалось, що вони вклались у термін 15 років.

Делор зміг подолати так званий «європейський інтеграційний склероз», коли проводились зустрічі експертів, про їх результати доповідалось на зустрічі глав держав, які наголошували на потребі проведення нових зустрічей [11. с.182].

На засіданні Європейської Ради 9-10 грудня 1991 р. у нідерландському місті Маастрихт за посередництва Ж.Делора були врегульовані спірні питання. 7 лютого 1992 р. у Маастрихті було підписано Договір про створення Європейського Союзу. Зазначений договір удосконалив механізм прийняття рішень та поширив кількість випадків голосування кваліфікованою більшістю. Європейський парламент був поставлений на перше місце серед інститутів ЄС. Країни члени ЄС були зобов'язані утримуватись від дій, які суперечать цілям Європейського Союзу та зобов'язувались сприяти підвищенню ефективності діяльності ЄС на міжнародній арені. проте національне право вето в питаннях зовнішньої політики було збережено. До преамбули Маастрихтського договору не потрапило положення щодо федеративної мети європейської інтеграції. Не було врегульовано питання функціонування політичного співробітництва в європейському наднаціональному форматі. Тому Ж.Делор домігся, аби в заключному розділі Маастрихтського договору було положення про проведення в 1996 р. нової міжурядової конференції, яка мала продовжити удосконалення європейських інтеграційних структур та механізмів.

17 листопада 1990 р. Ж.Делор був присутній на процедурі підписанні «Паризької хартії для нової Європи». Європейське Співтовариство стало важливим компонентом складної інституційної загальноєвропейської структури безпеки. На його думку, посилення координації зовнішньополітичної діяльності країн Європейського Співтовариства може сприяти зміцненню спільних позицій на міжнародній арені.

У грудні 1990 р. Делор підтримав прийняття рішення ЄЕС про надання ЄСРР великої матеріальної допомоги, сума якої склала близько 20 млрд. дол. [10, с.116]. Ці гроші були варті закінчення «холодної війни» в Європі.

Символом нової історичної епохи стали дії європейських нейтральних країн, коли 1 липня 1991 р. Швеція подала заявку на вступ до ЄС. У серпні 1991 р. до ЄС попросилась Австрія. 18 березня 1992 р. це зробила Фінляндія.

Саме Ж.Делор запропонував у відносинах між національними та наднаціональними органами європейської влади використати принцип субсидіарності, який передбачає, що у випадках, коли в питаннях, на які не поширюються виняткові повноваження ЄС, цілі не можуть бути досягнуті відповідними діями держав-членів, то в інтересах справи використовується спільна політика ЄС.

Проте амбіційність маастрихтської стратегії європейської інтеграції полягала в обранні курсу на одночасний якісний та кількісний розвиток інтеграції, тобто одночасне розширення та удосконалення суті європейської інтеграції [1, с.119].

Під час переговорів навколо підготовки Маастрихтського договору позначилась серйозна суперечність між прихильниками затвердження «федеративної сутності» ЄС та послідовними прихильниками збереження національного суверенітету. Речником останньої позиції був британський прем'єр-міністр Дж.Мейджор. За цих обставин президент Європейської Комісії Жак Делор висунув ідею запровадження принципу субсидіарності, яка мала стати «школою федерального підходу» до європейської інтеграції. «Як політичний принцип, субсидіарність є більше методом кооперації, аніж критерієм відокремлення і прагне реалізувати рівновагу між потребами, можливостями й відповідальністю різних рівнів прийняття рішень»[5, с.104].

Незважаючи на різну ступінь готовності країн членів ЄС передати більшу частину національного суверенітету на рівень наднаціональних органів влади, все ж зусилля Ж.Делора гарантували досягнення принципової домовленості про створення політичної складової співробітництва в рамках Європейського Союзу. Було досягнуто домовленість про перегляд функцій інститутів ЄС, розширення сфери їх діяльності, підвищення ефективності розробки політики ЄС, удосконалення порядку прийняття рішень, поступовий перехід до координації національних зовнішньополітичних курсів, метою чого можуть стати військові аспекти забезпечення безпеки. Причому ефективний механізм прийняття рішень лишався визначальним фактором життєвої спроможності ЄС.

Звичайно, Ж.Делор сподівався на формування владних структур ЄС, які відповідали б повноваженням, котрі традиційно властиві владним органам національних держав. На його думку, Європейська Рада, яка складається з глав держав ЄС, мала стати центром всієї інституційної системи Європейського Союзу. Демократизація системи прийняття рішень в ЄС мала бути пов'язана з розширенням сфери компетенції Європейського парламенту.

Завдяки діяльності Делора була консолідована і закріплена правова основа інтеграційної політики Європейських Співтовариств, отримала подальший розвиток його інституційна структура. У квітні 1992 р.

Ж.Делор оприлюднив доповідь «Наслідки розширення», в якій висловив попередження, що «вступ нових членів збільшить різноманітність та гетерогенність Співтовариства. При цьому розширення не має бути здійснено за рахунок поглиблення інтеграції» [3, с.273]. 12 грудня 1992 р. було ухвалено графік переговорів про вступ до ЄС Австрії, Швеції, Фінляндії і Норвегії. Правда, остання 1972 р. вже один раз відмовилась від вступу. Швейцарія відмовилась від переговорів щодо вступу до ЄС.

2 червня 1992 р. на референдумі в Данії було відкинута ратифікацію Маастрихтського договору. Європейській Комісії разом із датським урядом довелося додатково пояснювати окремі аспекти маастрихтського договору, які стосуються болючих для національного суверенітету проблем, таких як запровадження єдиної валюти та спільної зовнішньої та оборонної політики. Врешті на повторному референдумі в червні 1993 р. більшість громадян Данії все ж проголосувала за ратифікацію Маастрихтського договору. Суттєву роль у забезпеченні роз'яснення положень Маастрихтського договору як таких, що не суперечать датській ідентичності, відіграв особисто Жак Делор [14, с.92].

Водночас Ж.Делор на підтримку створення єдиного економічного простору мобілізував професійні спілки та підприємців. Посилення співробітництва на рівні конкретних фірм підштовхувало Європейське Співтовариство до поглиблення міждержавної взаємодії. Адже кооперація на рівні фірм мала посилюватись в умовах реального функціонування спільного внутрішнього ринку. Саме реалізація положень Маастрихтського договору мала забезпечити передумови для суттєвого прогресу на кожному з рівнів інтеграції.

У тому ж 1992 р. Жак Делор став лауреатом нагороди Карла Великого за особливі заслуги в розвитку європейської інтеграції.

Перший етап будівництва Європейської валютної системи був ускладнений фінансовою кризою 1992-1993 р. У жовтні 1993 р. Делор наголосив на незмінності курсу на формування стабільної Європейської валютної системи.

До 1 січня 1993 р. набули чинності 255 директив, тобто 83% передбачені планом імплементації зазначеної домовленості [10, с.82]. Ж.Делор запропонував переговори між спільним ринком та країнами Європейської асоціації вільної торгівлі, що прискорило вступ до ЄС Австрії, Швеції та Фінляндії. Зазначимо, що в історії ще до цього часу ще не було випадку мирної передачі державою суттєвих складових свого суверенітету в таких масштабах на рівень наднаціональних органів влади [10, с.84].

Створення Спільного ринку ЄС можна порівняти хіба що з подоланням феодалної роздробленості, яка була властива Європі в середні віки.

У червні 1993 р. на засіданні Європейської Ради в Копенгагені за ініціати́ви Ж.Делора були визначені основні параметри відносин ЄС з країнами кандидатами на вступ. Так звані «копенгагенські критерії» передбачають адекватність країн кандидатів вимогам політичних, економічних та функціональних (членських) критеріїв членства в ЄС.

Зокре́ма, зазначало́сь, що «асоційовані члени повинні бути в змозі взяти на себе обов'язки країн-членів, виконавши всі економічні та політичні вимоги». Тож до знаменитих «копенгагенських критеріїв» членства в ЄС належать: стабільність інститутів демократії, верховенство демократії у захисті прав людини та національних меншин; наявність функціонуючої ринкової економіки, можливість витримати конкуренцію та інші складові участі в ЄС, можливість прийняття всіх зобов'язань членства, включаючи дотримання умов політичного, економічного та валютного союзів. Країни кандидати мають усвідомлювати, що шоківі реформи вони проводять для себе, а не для ЄС. 1 листопада 1993 р. із набуттям чинності Маастрихтського договору було започатковано функціонування Європейського Союзу [7, с.18-19].

10 лютого 1994 р. Європейський парламент виступив на користь прийняття єдиної конституції ЄС. Деякі радикальні проекти пропонували впровадження інституту президента як вищого виконавчого органу ЄС. Однак тодішні реалії змусили відмовитись від реалізації радикальних пропозицій прихильників федералістської ідеї [3, с.281]. Принаймні слід було позбутись «дефіциту демократії» в політичному житті керівних наднаціональних структур ЄС. Лише через більш як десять років 29 жовтня 2004 р. Ж.Делор був присутній у Римі, де було підписано першу Конституцію ЄС 25 країн членів. Зазначимо, що аби це сталося Делор за часів своєї активної політичної діяльності багато зробив на посаді голови Європейської Комісії [13, с.11].

16 червня 1994 р. у Люксембурзі Ж.Делор від імені Європейської Комісії поставив підпис під Угодою про партнерство і співробітництво між Україною та Європейськими Співтовариствами. У зазначеному історичному документі наголошувалося на важливості постійного політичного діалогу між Україною та єдиною Європою, створювались правові передумови для розвитку взаємовигідної торгівлі та підвищення інвестиційної активності, що врешті мало створити сприятливі умови для більш гармонічних економічних відносин між Україною та ЄС.

Зазначена Угода визначала основні напрямки економічного, соціального, фінансового, науково-технічного, культурного співробітництва сторін. ЄС зобов'язувався для зміцнення в Україні стабільної демократичної системи й завершення її переходу до ринкової економіки. Тож у цьому сенсі ми маємо підстави вважати його одним із тих політиків, які стояли

біля початку складного та тернистого шляху нашої країни до єдиної демократичної мирної Європи.

24 червня 1994 р. на Корфу за участю Ж.Делора була підписана Угода про партнерство і співробітництво між Європейськими Співтовариствами та Російською Федерацією. Тим самим створювалось ширше зовнішнє коло партнерів ЄС. І в цьому теж полягає заслуга Ж.Делора в історії європейської інтеграції.

Водночас 25 червня 1994 р. були підписані Угоди про вступ до ЄС Австрії, Фінляндії, Швеції та Норвегії. Проте 28 листопада 1994 р. народ Норвегії на референдумі з економічних міркувань одноосібного використання нафтогазових ресурсів Північного моря висловився від вступу до ЄС. Але ця прикрість, звичайно не завадила 1 січня 1995 р. Жаку Делору привітати народи Австрії, Швеції, Фінляндії зі вступом до Європейського Союзу. Тож прийнявши ЄС у складі 12 країн членів на початку своєї брюссельської кар'єри як голови Європейської Комісії, на її закінченні Ж.Делор лишив єдину Європу у складі вже 15 країн членів.

Виступаючи 17 січня 1995 р. перед Європейським парламентом, голова Європейської комісії Жак Делор пропонував наступну модель європейської федерації. Заради зменшення витрат на користь країн з менш розвинутою економікою проект передбачав утворення навколо консолідованого «ядра» Європейського Співтовариства різних зон співробітництва з глибиною інтеграції, що послідовно зменшувалася [Копійка, с.47]. Наприкінці 1995 р. Жак Делор залишив посаду голови Європейської Комісії.

Напередодні грудневого 2000 р. самміті ЄС у Німці колишній голова Європейської Комісії Ж.Делор наголошував, що інституційна реформа є обов'язковою умовою розширення ЄС, але вона не може зводитися до розв'язання лише трьох «технічних» питань, пов'язаних з визначенням чисельності і складу Європейської Комісії, балансування позицій при визначенні принципу головування в ЄС, перегляд принципу застосування права національного вето та розширення прийняття рішень кваліфікованою більшістю голосів. Вона має стосуватися глибокого перегляду самої філософії європейського будівництва [3, с.290].

Адже внаслідок розширення ЄС з 15 країн членів принаймні до 27 країн членів збільшиться питома кількість «малих» (з точки зору політичної коректності малих відповідно до критерії площі території та чисельності населення) країн. Внаслідок цього міжурядовий підхід до європейської інтеграції, який ґрунтувався на дотриманні принципу одностайності у прийнятті рішень, стає неефективним. Тому розширеному ЄС слід відмовитись від механізмів прийняття рішень, які діяли для Європейської Спільноти з часів її заснування, коли вона нараховувала всього шість країн.

23 березня 2002 р. з початком роботи європейського Конституційного Конвенту Ж.Делор зазначав, що в цьому документі обов'язково має бути зафіксований принцип багатьох швидкостей інтеграції, адже повна функціональна інтеграція, яка могла бути прийнятною для 15 країн членів ЄС, в майбутньому не може бути реалістичною метою для 30 держав членів ЄС [6, с.381].

Зазначимо, що 84-річний Жак Делор продовжує слідкувати за перипетіями розгортання процесу європейської інтеграції. Зокрема, коментуючи роботу європейського конституційного конвенту, він наголошував, що на його думку «ключовим питанням лишається проблема відносин між Європейською Комісією та національними урядами. Адже в умовах європейської економічної рецесії ці відносини не мають перетворитись на родинну сварку. Тому спільні цілі мають бути максимально реалістичними» [Wirtschaftswoche. — №4 1. — 2.10.2003. — S. 42]. На його думку, існує реальна небезпека того, що таке інтенсивне розширення ЄС не сприятиме якісному об'єднанню Європи [1, с.424].

-
1. Борко Ю.А. От европейской идеи — к единой Европе. — М. — 2003.
 2. Жан-Батист Дюрозель. Історія дипломатії від 1919 року до наших днів. — К. — 1995.
 3. Копійка В., Шинкаренко Т. Європейський Союз: заснування і етапи становлення. — К., 2001.
 4. Медведев Л.А., Синдеев А.А. История западноевропейской интеграции (40–90-е гг. XX века). — Тверь. — 1999.
 5. Сандро Гоці. Урядування в об'єднаній Європі. — К. — 2003.
 6. Шемятенков В.Г. Европейская интеграция — М. — 2003.
 7. Andrew McMullen. European Commissioners 1952-1995. — London — 1997.
 8. Erik Holm. The European Anarchy. Europe's Hard Road into High Politics. — Copenhagen. — 2001.
 9. Jacques Delors. Memories. — Paris. — 2003.
 10. John Gillingham. European Integration. Super state or New Market Economy. 1950-2003. — Cambridge — 2003.
 11. Wistrich Ernest. The United States of Europe. — London — 1994.
 12. Helen Drake. Political Leadership and European Integration: The Case of Jacques Delors. // West European Politics. — London. — 1995. — P.140-160.
 13. George Ross. Inside the Delors Cabinet. // Journal of Common Market. — №32. — 1994. — P.499-525.
 14. George Ross. Jacques Delors and European Integration. — Cambridge. — 1995.